

ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА – ПІДҐРУНТЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Пелипчук А. В.

Комунальний заклад «Загальноосвітня школа I-III ступенів № 12 Вінницької міської ради», м. Вінниця, Україна

Дана стаття розкриває теоретичні аспекти психічного здоров'я учнів початкової школи. Тенденції розкриття проблеми психічного здоров'я дітей молодшого шкільного віку. Розглядаються особливості та чинники, які впливають на психічне здоров'я дитини. Відкривається значущість педагогіки партнерства на психічний розвиток дитини. Рекомендовано шляхи його збереження та покращення.

Ключові слова: психічне здоров'я учнів початкової школи, чинники психічного здоров'я, психологічна культура, сімейне виховання, шкільне середовище, співпраця школи та родини

ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА - ОСНОВА ПСИХИЧЕСКОГО ЗДОРОВЬЯ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНИКА

Пелипчук А. В.

Данная статья раскрывает теоретические аспекты психического здоровья учащихся начальной школы. Тенденции раскрытия проблемы психического здоровья детей младшего школьного возраста. Рассматриваются особенности и факторы, которые влияют на психическое здоровье ребенка. Открывается значимость педагогики партнерства на психическое развитие ребенка. Рекомендовано пути его сохранения и улучшения

Ключевые слова: психическое здоровье учащихся начальной школы, факторы психического здоровья, психологическая культура, семейное воспитание, школьное средю, сотрудничество школы и семьи

PEDAGOGY OF PARTNERSHIP - THE BASIS OF MENTAL HEALTH OF JUNIOR SCHOOLCHILD

Pelipchuk A.

This article reveals the theoretical aspects of the mental health of primary school students and trends in the mental health of primary school children. Features and factors that affect a child's mental health are discussed. The significance of the pedagogy of partnership for the mental development of the child is revealed. Ways to preserve and improve it are recommended

Keywords: mental health of primary school students, factors of mental health, psychological culture, family upbringing, school environment, school-family cooperations

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Здоров'я є безцінним надбанням не лише окремої людини, а й усього суспільства. Передумовою утвердження розвинутого громадянського суспільства є виховання людини в дусі відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих. Двома із шести основних принципів концепції НУШ є:

1.Здоров'я: формування здорового способу життя і створення умов для фізичного й психоемоційного розвитку, що надзвичайно важливо для дітей молодшого шкільного віку.

2.Безпека: створення атмосфери довіри і взаємоповаги. Перетворення школи на безпечне місце, де немає насильства і цькування.

Психічний розвиток відбувається через учіння, навчання та завдяки йому. Навчальна діяльність ви-

ступає при цьому як форма прояву розвитку дитини і як основний фактор.

Серед стратегічних завдань, поставлених перед національною школою, чільне місце посідає «сприяння фізичному, психічному здоров'ю молоді», а одним із шляхів реформування змісту загальноосвітньої підготовки визначено «утвердження пріоритетів здорового способу життя людини» [1, с. 12].

У науці виокремився окремий напрям – педагогічна валеологія, що вивчає «механізми впливу гігієнічних умов навчання учнів та оздоровчо-профілактичних заходів медичного й психолого-профілактичного спрямування з метою підвищення адаптаційних можливостей учнів до екстремальних умов сучасної школи» [2, с. 142].

Збереження та розвиток психічного здоров'я

школярів – важливе завдання, яке перед собою ставить сучасна освіта, адже стан психічного здоров'я майбутнього покоління є фундаментом здоров'я усієї нації.

Аналіз актуальних досліджень. У сучасній українській науці феномен здоров'я відображено як синтез фізичної, духовної та психосоціальної його складових. Зокрема, питанням охорони, збереження і зміцнення здоров'я особистості присвячено роботи Т. Андрющенко, І. Бега, О. Богиніч, Е. Вільчковського, Л. Волкова, Н. Денисенко, О. Дубогай, О. Іванашко, З. Плохій, О. Савченко та інших. Зарубіжна психологічна література Р. Гудман, М. Раттер досліджували психічне здоров'я молодшого школяра як складову психічного розвитку. У психології минулого століття проблема психічного здоров'я молодших школярів вивчалася побіжно, як супутня при вивченні інших явищ, зокрема, у працях, присвячених проблемам навчання у школі, шкільної (М. Безруких, С. Єфімова), в контексті розгляду впливу навчання в школі на психічне здоров'я учнів взагалі (С. Громбах, І. Дубровіна, І. Левіна), афективних емоційних реакцій (О. Васильєв, М. Гаранян, В. Гарбузов, І. Дубровіна, Д. Ісаєв, О. Захаров, А. Холмогорова), індивідуально психологічних властивостей особистості (М. Безруких, С. Громбах, С. Єфімова), неблагополучної сім'ї (М. Буянов, Д. Ісаєв), пізнавальної активності учнів (С. Громбах, В. Ротенберг), повноцінного розвитку особистості (І. Дубровіна, В. Слободчиков), стилів сімейного виховання (В. Гарбузов, Д. Ісаєв, А. Співаковська), психологічних травм (М. Буянов, Л. Венгер, О. Захаров). Українські психологи розглядають психічне здоров'я молодших школярів у руслі проблеми дезадаптації (Л. Гармаш, Н. Коцур, О. Мартиненко), медичних і психолого-педагогічних аспектів психічного здоров'я (Л. Гармаш, О. Гнатюк, О. Карпов, М. Корольчук, В. Крайнюк, Н. Коцур, Л. Товкун, О. Юркевич), особливостей спілкування вчителя початкових класів з учнями (О. Васильєв, Н. Гармаш, О. Кочерга, Н. Коцур, С. Максименко), шкільного перевантаження молодших школярів (Н. Гармаш, Т. Гетьман, О. Гнатюк, В. Калошин, Н. Коцур, С. Максименко, Л. Терещенко, Л. Товкун, О. Юркевич), особливостей здоров'я учнів початкових класів (Т. Гетьман).

Мета статті – визначити провідні напрямки педагогічної діяльності вчителя в аспекті збереження та зміцнення психічного здоров'я учнів початкових класів шляхом забезпечення педагогіки партнерства

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Поняття «психічне здоров'я» набуло популярності і важливості з виступом Всесвітньої організації охорони здоров'я у 1979 році, темою якої було «Психічне здоров'я і психосоціальний розвиток дітей» [3].

Психічне здоров'я – базова цеглина розвитку ди-

тини, максимальний ступінь виявлення індивідуальності особистості при адекватному рівні її адаптації до зовнішнього середовища і відсутності психічних розладів, що забезпечує пізнання навколишнього світу, конструктивну взаємодію з оточуючими, дозволяє розкрити особистісний потенціал, стати суспільно активним громадянином. Дослідники розглядають психічне здоров'я школярів як збалансованість внутрішніх (когнітивних, емоційних, фізіологічних) і зовнішніх (вимоги соціального оточення, відповідність стилю учіння дітей стилю навчання і виховання) компонентів [4, 5, 6].

До сфери *психічного здоров'я* належать індивідуальні особливості психічних процесів і властивостей людини, наприклад збудженість, емоційність, чутливість. Психічне життя індивіда складається з потреб, інтересів, мотивів, стимулів, установок, цілей, уявлень, почуттів тощо. Психічне здоров'я пов'язано з особливостями мислення, характеру, здібностей.

У свідомість освітян закладається розуміння здоров'я як багатовимірного компонента життя людини. Цінність людської особистості виявляється, насамперед, у взаємозв'язку і взаємодії психічних, фізичних, соціальних та духовних сил організму. Гармонія психофізичних і соціальнодуховних сил підвищує резерви здоров'я, створює умови для творчого самовираження в різних сферах нашого життя.

Основним періодом у формуванні психічного здоров'я є період початкової ланки навчання. Це час інтенсивного росту, значних функціональних перебудов, які підвищують чутливість організму до дії факторів зовнішнього середовища. Проте останнім часом наявна тенденція зниження рівня психічного здоров'я, зростання особистісних і поведінкових ускладнень у школярів. Слід зазначити, що під час навчання у початковій школі 70% сформованих функціональних розладів трансформуються і, до моменту закінчення школи, переростають в стійку хронічну патологію. Психічне здоров'я дитячого населення України викликає серйозне занепокоєння [7, 4, 5, 8, 6, 9].

Здоров'я як цінність зумовлює новий погляд на ефективність змісту, методик, організацію навчального режиму і середовища тощо. Стан здоров'я учнів має стати обов'язковим критерієм якості шкільної освіти.

Однією із проблематик сьогодення є збереження здоров'я дітей, формування у них світогляду, спрямованого на його збереження, оволодіння навичками здорового способу життя та безпечної поведінки, створення умов для гармонійного розвитку душі й тіла, що сприятиме збереженню умов психічного здоров'я і реалізації творчості дитини в майбутньому.

До завдань оздоровчої функції освіти віднесено збереження і зміцнення психічного здоров'я учнів (попередження стресів, поширення серед учнів шкідливих звичок, залежностей тощо).

Одним із чинників і підґрунть психічного здоров'я молодших школярів – є реалізований підхід та забезпечення педагогіки партнерства. Недостатня увага з боку батьків, навіть за відсутності насилля, сприймається дитиною як важка травма, що позначається на діяльності вищої нервової системи. Деструктивна сім'я розглядається як джерело травматизації для дитини. Несприятливі типи виховання сприяють розвитку напруги, нестабільності внутрішньої позиції дитини, що, в свою чергу, приводить до невротичних станів, неадекватного, дифузного образу «Я» [10, 11].

Задля забезпечення партнерських стосунків у вихованні і навчанні школярів, значну роль варто відвести спільним діям навчального закладу і сім'ї, ефективність яких залежить від особливостей організації роботи з батьками в сучасній школі. Проте, іноді в шкільному та сімейному вихованні немає узгодженості. Це ускладнює процес формування свідомості та поведінки дітей. Тісна співдружність школи та сім'ї допомагає забезпечити єдність вимог і виховних впливів. Власний досвід та дослідження шкільного психолога, свідчать проте, що тісний взаємозв'язок школи та сім'ї може розвиватися завдяки педагогічній освіті батьків і залученню їх до навчально-виховної роботи. Успішність розвитку освітньої галузі, якість надання освітніх послуг у багатьох випадках залежить від тісної співпраці навчального закладу та батьків. Тому зневага своїми обов'язками чи байдужістю до дитини однією із сторін негативно позначається на функціонуванні складових «педагогічного трикутника»: батьки – дитина – вчителі, гальмує належний розвиток і формування здорової атмосфери, яка має значний вплив на психічне здоров'я зростаючої особистості.

Розглядаючи освіту і становлення людини в контексті культури, не можна не погодитися з думкою відомого філософа М. С. Кагана про те, що культура винайшла два ефективних для виховання людини інститути – школу і сім'ю [12, с.16].

Колективна робота школи і родини ґрунтується на принципах гуманістичної педагогіки: пріоритетності підкреслює величезне значення сім'ї у фізичному й духовному становленні особистості й суспільства; принцип громадянськості ґрунтується на усвідомленні педагогами і батьками місця кожної сім'ї у суспільно-державній системі; принцип демократизму означає встановлення партнерських взаємин між школою і сім'єю у вихованні дітей; принцип гуманізації взаємин педагогів і батьків. Він спрямовує класного керівника, вчителя, на: дії і заходи, які зміцнюють і підвищують авторитет батьків; прояв довіри до виховних можливостей родини, підвищення рівня її педагогічної культури і активності у вихованні; педагогічний такт, неприпустимість грубого втручання в життя сім'ї; життєстверджуючий, оптимістичний настрій у вирішенні проблем виховання,

опору на позитивні якості дитини, сильні сторони родинного виховання, орієнтацію на успішний розвиток особистості; принцип ретроспективності орієнтує на осмислення і використання історичного досвіду виховання в українській родині; принцип педагогізації батьків передбачає, що одним із головних завдань школи залишається організація і здійснення педагогічного всеобучу.

Діяльність батьків та педагогів в інтересах дитини є успішною лише в тому випадку, коли вони стануть союзниками. Для нас важливо встановити партнерські відносини з сім'єю кожного учня, створити атмосферу взаємопідтримки та спільності інтересів. За нашими спостереженнями, зазвичай, батьки проявляють активну діяльність на першому та другому році навчання дитини в школі, та до кінця четвертого класу їх активність поступово згасає. Вони вважають дитину вже самостійною, яка не потребує батьківської уваги та підтримки. Тому першочерговим завданням нашого навчального закладу є необхідність активізації батьківської участі у навчально-виховному процесі, знаходження різних шляхів прояву інтересу батьків до шкільного життя своїх дітей.

Педагогічні колективи шкіл володіють значним психолого-педагогічним потенціалом, завдяки якому можуть надати батькам суттєву допомогу у вихованні дітей, сприяти покращенню внутрішньосімейного мікроклімату, встановленню адекватних взаємин між дорослими і дітьми. Недостатність відповідних знань у значної кількості дорослих членів сімей, невміння деяких батьків пізнати свою дитину, її вікові та індивідуальні особливості негативно позначаються на її розвитку, формуванні ціннісних орієнтацій, а особливо на психологічному здоров'ї маленької особистості.

Але варто зазначити, що сучасна педагогізація сім'ї потребує науково-методичного та організаційного оновлення, спрямованого на гуманізацію взаємин батьків і дітей на спільних засадах діяльності, а також урізноманітнення форм і напрямків співпраці сім'ї та школи задля покращення психічного здоров'я підростаючого покоління.

Протекція батьків та педагогіки партнерства – один із найважливіших компонентів збереження та покращення психічного здоров'я дітей. Саме від якості батьківства, стосунків між батьками та дитиною великою мірою залежить її психічне здоров'я. Багато розвинених країн на національному рівні впроваджують програми, що ставлять собі за мету охопити значну частину населення «батьківськими школами» відповідного формату. У нашому закладі зосереджено увагу на розвитку програми «Школа батьківства», адже, як каже народна мудрість – «майбутнє людства в руці, яка гойдає колиску». Підтримати цю руку – це пряме сприяння психічному здоров'ю і позитивному психологічному розвитку дітей та молоді.

Отже, співпраця родини і школи має ґрунту-

ватися на взаємоповазі, рівноправному партнерстві. Педагогічний колектив та колектив батьків – це має бути єдиний живий організм, об'єднаний спільною метою, гуманними стосунками та високою відповідальністю.

Психологічно безпечне освітнє середовище, що має референтну значущість для учнів, створюється за допомогою психологічних технологій, які побудовані на діалогічних засадах у навчанні, співпраці і відмови від психологічного насильства у взаємодії [6, 13, 14, 15]. Найважливішим чинником і умовою створення, підтримання безпечного середовища, на думку І. Баєвої, виступає психологічна культура, яка розкривається в культурі педагогічної діяльності і педагогічної взаємодії. Превентивним заходом, що впливає на безпеку та культуру суспільства в цілому, є підвищення рівня психологічної безпеки та психологічної культури в освітньому середовищі [6, 7, 13]. Педагогічні методи, які застосовуються учителями, повинні включати м'яке навчальне навантаження, авансування успіху і створення «ситуації успіху», акцентуацію досягнень дитини в навчальній діяльності [4, 5, 14, 16]. Особистісно-зорієнтована модель спілкування сприяє зниженню таких симптомокомплексів, як незахищеність, ворожість, репресивність. У той же час, навчально-дисциплінарна модель спілкування стимулює зростання показників симптомокомплексу. Підвищується вірогідність того, що негативні прояви, пов'язані з тривожністю, недовірою до себе, почуттям меншовартості, стануть стійкими особистісними утвореннями, спричинять формування невротичної особистості.

Зокрема, до психологічних вимог віднесено врахування психологічних особливостей учнів, їхніх реальних навчальних можливостей, стимулювання позитивного ставлення школярів до навчально-пізнавальної діяльності. Забезпечення у навчальному закладі реалізації педагогіки партнерства та та безпечного середовища, дотримання даних вимог сприятиме реалізації психічної складової життя. Сьогоднішні діти завтра стануть батьками – і вже від їхнього психічного здоров'я та дитячого досвіду залежатиме психічне здоров'я майбутніх поколінь.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Державна національна програма «Освіта». Україна XXI століття. – К.: Райдуга, 1994. – 62 с.
2. Сухомлинський В. О. Духовний світ школяра / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори в 5-ти т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 1. – С. 209–402
3. Психическое здоровье и психосоциальное развитие детей: доклад Комитета экспертов ВОЗ; [пер. с англ. Г. Д. Островского] / 613 Всемирная организация здравоохранения. – Женева : Изд-во «Медицина», 1979. – 86 с. – Серия технических докладов.
4. Гармаш Л. Психічне здоров'я учнів початкової школи та шляхи його поліпшення / Гармаш Л., Коцур Н., Товкун Л. //

Освіта регіону. Політологія, психологія, комунікації. – 2011. – № 2. – С. 323–327.

5. Гнатюк О. В. Формування та збереження психічного здоров'я молодших школярів у навчально-виховному процесі : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – К. : ГНОЗІС, 2005. – Т. VII. – Вип. 7. – С. 81–88.

6. Кочерга О. Психічне здоров'я молодшого школяра / О. Кочерга, О. Васильєв // Психолог на батьківських зборах / [упоряд. О. Главник]. – К.: Редакції загально педагогічних газет, 2003. – 112с

7. Гетьман Т. О. Психологічні чинники збереження здоров'я молодших школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна і вікова психологія» / Т.О. Гетьман. – Київ, 2014. – 23 с.

8. Головченко А. Ф. Роль психологічної служби у забезпеченні психічного здоров'я учнів, вчителів та адміністрації гімназії / А. Ф. Головченко, Л. М. Карамушка // Психологічна наука і сучасній заклад народної освіти : матеріали Міжрегіональної науково-практичної конференції, (21–24 березня, м. Запоріжжя); [у 6 т.] / Науково-методичний центр Управління освіти Запорізького міськвиконкому, Інституту психології Академії педагогічних наук України. – Запоріжжя, 1994. – 85 с. – Т. 3: Охорона психічного здоров'я вчителів та учнів. – С. 80–82.

9. Технологія моніторингу психічного здоров'я школярів / [О. А. Бесєдіна, Г. М. Даниленко, Н. М. Колотій та інші] – Харків, 1998. – 22 с.

10. Гарбузов В. И. Нервные дети / В. И. Гарбузов. – Л.: Медицина, 1990. – 173с.

11. Исаев Д. Н. Предупреждение реакций дезадаптации (кризисных состояний) / Д. Н. Исаев // Практична психологія та соціальна робота. – 2013. – № 3. – С.56–61.

12. Батьківські збори / Т. В. Виноградова. – Х.: Вид. група «Основа», 2006. – с. 237.

13. Баева И. А. Психологическая безопасность образовательной среды как ресурс психического здоровья субъектов образования / И. А. Баева // Психологическая наука и образование. – 2012. – №4. – С. 11–17. 2.

14. Безруких М. М. Трудности обучения младших школьников, имеющих нарушение психического здоровья / М. М. Безруких, С. П. Ефимова, Е. Н. Юркевич // Мир психологии. – 2003. – №4(236). – С.211–218.

15. Косигіна О.В. Створення психологічного безпечного освітнього середовища / О.В.Косигіна // Управління школою. – 2013. – № 10-12 (382-384). – С.66–67.

16. Гладких Л. П. Вариативная модель оценки психического здоровья дошкольников и младших школьников в образовательном пространстве / Л. П. Гладких // Психологическая наука и образование. – 2001. – № 2. – С.21– 25.